

Stilistisk-textuell variation: aktörsbetonad voluntarism och/eller strukturell determinism

Lars-Erik Johansson

Institutionen för kommunikation och information

Högskolan i Skövde

This study aims to shed light upon the question of whether stylistic and textual variation depends on the fact that individuals are acting consciously, selecting style and text patterns, or, if they are instead driven by external textual factors. The material chosen for the analysis is a representative selection of Swedish stylistic and textual research. The study shows that traditional stylistics, focusing on micro-analysis, emphasizes the actor perspective. Modern textual research, often focused on macro-analysis, ignores the author perspective and is instead focused on how structural factors influence text production. The external factors affecting style and text patterns are described as being of a psychological nature related to the psyche of the individual, as well as of a social nature. Theoretically based explanations of how external factors affect text production hardly exist. Within stylistic and textual research, the characteristics of texts are described in great detail, but these descriptions are related to them of external structural factors in sweeping pseudoscientific and unsubstantiated words.

Nyckelord: aktör-strukturperspektiv, mikro-makroperspektiv, stilanalyser, textanalyser, nyfilologi, interaktionell språkforskning

1 Stilistisk och textuell variation från aktörs- och strukturperspektiv

Språk kan analyseras på olika sätt, antingen som ett abstrakt, idealiserat autonomt system eller som olika språkliga realisationer, språkarter, som korrelerar med faktorer utanför språksystemet. En förutsättning för urskiljande av språkarter är varaktiga språkliga mönster, ”förtätningstendenser”, möjliga att iakttas för språkbrukare. Faktorer som inte hänger samman med och inte kan förklaras med utgångspunkt i språksystemet påverkar i någon mening mönstren och ”bestämmer” språkbrukares val av språkarter; språksystemets realiseringsformer överensstämmer med förutsägbara systemexterna egenskaper. Det är viktigt att bestämma denna systemexterna ”verklighet” och ange hur den påverkar språkbruket. Den systemexterna omgivningen kan vara mönsterbildande faktorer av geografisk, psykologisk eller social art men även mönster i själva språkbruket, dvs. genre- och textmönster. Lingvistik kommer därmed i kontakt med andra discipliner som studerar relationer mellan människan och hennes omvärld. Exempelvis finns inom samhällsvetenskaperna välutvecklade, men ibland motstridiga teorier som

visar hur människan relateras till sin sociala omvärld. Grundläggande för sådana teorier är hur individer anses samspela med omgivningen (se exv. Layder 2006). Bruk av en språkart kan alltså vara en konsekvens av att individer gör medvetna och aktiva val eller att de styrs av strukturfenomen utanför språkssystemet; en syntes av synsätten är också möjlig.

Min avsikt är att undersöka om stil- och textforskningen betraktar individernas användning av stilistiska och textuella mönster som hänförliga till ett aktörs- eller strukturperspektiv, vilket ytterst är en fråga om kausal prioritet (se exv. Guneriusson 1999). *Aktörsperspektivet* utgår från att människan handlar medvetet, reflekterat och rationellt. Forskningsperspektivet gestaltas som metodologisk individualism med riktning nerifrån-och-upp. Aktörer handlar fritt, och sociala strukturer, i den mån de existerar, betraktas som produkter av självständiga individers handlingar. Språkliga aktörer gör rationella och medvetna val antingen mellan existerande möjligheter eller genom att innovativt skapa och därmed avvika från existerande mönster. *Strukturperspektivet* innebär att människan är en marionett för och determinerad av exempelvis sociala eller psykologiska lagbundenheter. Forskningsperspektivet gestaltas som metodologisk kollektivism med riktning uppifrån-och-ner. Strukturer opåverkbara för individer styr dessas handlingar; struktursamband utesluter fakta om enskilda individer. En språklig aktör använder (måste använda) en för en viss struktur given form. Jag berör dessutom ytterligare ett perspektiv, val av *analysnivå* (mikro/makroperspektiv).

Den följande analysen berör stil- och textforskningens analys av stilistisk-textuell variation, forskningsinriktningar som måste ta ställning till hur individer relaterar till språkliga mönster. Materialet är främst hämtat från svensk textvetenskap efter 1900 (se litteraturlistan). Jag belyser materialet ur tre aspekter. (1) Hur beskrivs stilistiska och textuella mönsters beroende av aktörer (individer) respektive av systemexterna faktorer? (2) Har forskningen en explicit uttryckt teori om hur aktörer och strukturer, var för sig eller i samverkan, påverkar val av stil- eller textmönster? (3) Beskriver sådana studier på ett nöjaktigt sätt hur relevanta systemexterna faktorer är konstruerade? Hur är systemexterna faktorer relaterade till språkbruk och hur kan de operationellt analyseras som grund för individers val av stil- och textmönster? Studien begränsas till två typer av systemexterna faktorer, dels psykologiska faktorer inom avsändaren, dels sociala, tekniska och mediala faktorer utanför avsändaren.

Inom stil- och textforskningen analyseras traditionellt ett antal begreppsligt åtskilda ”stiltyper”: individualstil (författarstil), verkstil, genrestil, epokstil (tidsstil). Samtliga begrepp innebär generaliseringar. Medan verkstil står för ett verks generella egenskaper, står individualstil för generella egenskaper i ett helt författarskap, oavsett hur de enskilda verken var för sig ser ut. Författarstil och även genrestil utgör således starkare generaliseringar än verkstil. Mest abstrakt är begreppet epokstil. Den följande framställningen koncentreras huvudsakligen till analys av dels ett ”traditionellt” stilstudium under förra delen av 1900-talet, inriktat mot texter av kända författare, dels ett bredare anlagt textstudium, inriktat mot utveckling av sakprosa-genrer och av relationen mellan samhälle och texter, ett expansivt forskningsområde från senare delen av 1900-talet. Slutligen berörs några nya typer av stilstudier inom nyfilologi och interaktionell lingvistik, där ett aktörsperspektiv ånyo blir aktuellt.

2 Individualstil

En *individualstil* utgör en generalisering av egenskaper som dels inte är bestämda eller endast delvis bestämda av genrer, dels skiljer författarens sätt att skriva från andra författares, även när dessa skriver i samma genre. En individualstil kan innebära att en aktör dels förhåller sig aktivt till mönster (genom att ”låna” eller nyskapa), dels påverkas av sitt psyke att, medvetet eller omedvetet, välja en viss stilistisk uttrycksform.

I början av 1900-talet emanerar ur Croces språkteoretiska idéer den s.k. idealistiska skolan, av central betydelse för stilforskning under 1900-talet. Denna idéströmning kan ses som en opposition mot såväl junggrammatikens positivistiskt färgade synsätt som retorikens form- och regelberoende. Croce (1902) ser, med ett starkt framhävt aktörssynsätt, språk som individers kreativa aktivitet snarare än som system som delas av grupper. Det individuella uttrycket står i förgrunden för studiet. Språkvetenskapen blir en del av estetiken; språk är kontinuerligt skapande. Stilistik definieras som läran om det individuella språkbruket, dvs. vetenskapen om språket som skapelse. Croce framhäver textens unika egenskaper som ett uttryck för författaren som person; en klassificering i genrer är ytlig och förgrovande (jfr Hall 1948). Croces aktörsinriktade teorier vidareutvecklas i Vossler (1904), den idealistiska skolans manifest. Med grund i programmatiska uttalanden som ”Stil ist der individuelle Sprachgebrauch im Unterschied vom allgemeinen” och ”So viele Individuen, so viele Stile” (1904: 15, 23) söker den idealistiska stilistiken beskriva individers personligt särpräglade

uttryckssätt. En sådan aktörsinriktad stiluppfattning får tidigt genomslag i svensk stilforskning, exempelvis hos Östergren (1908) och Svanberg (1930).

Denna form av stilstudium är fram till 1970-talet vanlig inom stilforskningen. Studierna omfattar normalt ett eller flera verk av en författare och kan närmast betraktas som mikrostudier; ofta rör det sig om närläsning av texter, ibland utförd med "Fingerspitzgefühl", ibland med hjälp av statistik. Ett stort antal stilforskare menar att en skribents stil är personlig, knuten till en författarpersonlighet, ett synsätt som normalt förutsätter en medveten författarakтивitet. Gullberg (1939: 2) anser att en av stilistikens huvuduppgifter är att nå fram till den skapande individualiteten. Abenius (1931: 2) konstaterar att Kellgrens prosastil, individuell men inte lätt gripbar, är ett personligt instrument, ett uttryck för författar temperamentets hetta. Cassirer (1970: 8) understryker att det är viktigt att etablera vad som konstituerar stilen hos en författare eller i ett verk, innan man undersöker eventuella externa influenser. Cederblad (1923: 185) konstaterar att Stagnelius – om han eklektiskt tar till sig ett råstoff – förmår omsmäla det och ge det sin personliga prägel. Enkvist (1964: 21) uppfattar begreppet individualstil som viktigt, eftersom man normalt kan känna igen en författarstil, åtminstone hos betydande författare. Helén (1946: V) ser stil som uttryck för en diktpersonlighet. Malmström (1961: 22) beskriver stilen hos Stagnelius som personlighetens, närmast fantasins, projektion. Nordman (1981: 231), som har studerat Hemmers användning av olika stilar för att individualisera gestalter i en roman, konstaterar att bakom verket likväl står den egentlige författaren; dennes jag överskuggar verket, även om ansatser till individualisering ofta är märkbara.

Flera forskare betonar att en skribents stil ofta utvecklas över tid, en utveckling som kan betingas av estetiska och/eller utvecklingspsykologiska skäl. Enligt Gullberg (1939: 8) är ungdomsverk särskilt intressanta för en stils genesis, eftersom man då kan se vad som är påverkan och vad som är personligt. Gullberg (ibid. 435) anser sig hos Hallström kunna iakttä en utveckling från en lidelsefull, spänd och oroligt skälvande ungdomsstil till en enkel, lugn och dämpad stil. Espmark (1970: 9 f.) konstaterar att Martinsson inledningsvis saknar ett språk, med vilket han kan artikulera sitt rika stoff till originell dikt, han är fången i poetiska konventioner som hindrar hans egenart att komma ut; därefter sker en breddning av registret i riktning mot en visionär och förtätad stil. Ibland understryks att en författares stil påverkas av och utvecklas genom influenser från andra skribenter; en omfattande läsning, särskilt i unga år, sätter spår i en författares stil. Mjöberg (1911: 9) understryker att de flesta författare har ett

utvecklingsskede, som innefattar olika grader av efterbildning, allt från ”osmält”, ren imitation till väl assimilerade stilinfluenser. Liknande uppfattningar redovisas av bland annat Feuk (1912: 164 f.), Böök (1913: 440) och Espmark (1970: 59). En mogen stilist som Söderberg kan utnyttja en förlagas stil och samtidigt ge denna en personlig, ironisk touche (Cassirer 1970: 87).

Synen på hur en personlig stil skapas varierar. Några stilforskare betonar skribenters intentioner, dvs. dessas aktiva bruk av stilmedel, som avgörande för att en text får en viss stil. Författarakтивitetens betydelse understryks av Belfrage (1971: 103), som visar hur intensivt Linné kan arbeta med en text för att uppnå stilistisk effekt. Om förmåga att göra aktiva stilval vittnar också omständigheten att författare kan skriva i olika stilar. Cederblad (1923: 179) urskiljer i Atterboms diktning två olika stilar, den ena blek med dämpade höstfärger, stilla, förinnerligad, enkel, musikalisk, stämd i adagio, den andra överlastad rik, eftersträvande bjärta färg-effekter, starkt ljudande klanger i allegro och berusande doftsensationer. På samma sätt belyser Cederlöf (1967: 19) två stiltendenser i Schildts noveller. Melin (1976) visar att stilen i Almqvists *Amorina* på en gång är romantisk, realistisk, lyrisk, retorisk, talspråklig, vulgär och högstämd. Analysen visar hur olika stillägen samspekar och bryts mot varandra i ett genomkomponerat litterärt verk, präglad av stilexperiment och av medveten estetisk beräkning och stilistisk lekfullhet (ibid. 102). Hur sådana medvetna stilval skall relateras till en författarpersonlighets övergripande ”styrande” verkan är dock oklart.

Ofta förknippas en individuell stil med en skribents psyke, i den meningen att stilen betraktas som ett uttryck för en författares psykiska läggning och att en författares läsning av andra verk styrs av ett slags psykisk predisposition. Enligt ett sådant struktursynsätt skulle olika stiltyper anses kunna motsvara olika författarpersonligheter, som uttrycker sitt inre på ett eget unikt sätt, dvs. ger uttryck för sitt psyke i stilen. Ibland framförs tanken att en skribent omedvetet styrs av sitt psyke. Med stilanalysens hjälp når man enligt Hedvall (1915a: 16) fram till centrala idéer i en diktares tankeliv, till bärande stämningar i hans känsloliv. Exempelvis kan en diktare omedvetet ”bikta” en stämning i versens melodi; en stilanalys kan då ge en djupare uppfattning av vad författaren innerst inne har velat uttrycka (Hedvall 1915b: 177). Stil kan enligt Cederlöf (1967: 13) ses som ett utflöde av en individuell livs- och konstuppfattning, som en trogen spegling av en diktares psyke, som hans säregna sätt att gestalta sina erfarenheter. Feuk (1912: 1) granskar stilgestaltningen hos Lidner och klarlägger därvid de psykologiska orsakerna till författarens förkärlek för olika stilmedel. Gullberg (1939: 6) söker

psykologiskt tolka Hallströms stil, sätta den i samband med dennes diktarpersonlighet och söka finna den enhetliga själsgrund ur vilken de stilistiska egenheterna får sin förklaring. Cederblad (1923: V) påpekar att omständigheten att en författare påverkas av en viss litterär riktning alltid vittnar om en bestämd psykisk predisposition. Espmark (1970: 12) uppfattar Martinssons intresse för Sandburgs stil som en form av igenkännande av delade erfarenheter och värderingar. Ett psykologiskt grundat resonemang om rytmisk påverkan möter hos Böök (1913). Rytmisk avhängighet mellan två diktverk visar att en produktiv stämning hos en författare har tillkommit under inflytandet av "en främmande poetisk organism och sugit näring därur" (Böök 1913: 440). Poetiska stämningar, framför allt hos efterklangsförfattare, är direkta reflexrörelser, framkallade av mottagna estetiska intryck. Författare är inte alltid medvetna om ursprunget till ett nyttjat rytmiskt schema (ibid. 465). Den avhängighet som individualstilar anses ha till författarpersonligheter antyds endast i generella ordalag; ingen av de berörda forskarna söker formulera en teori för psykologiskt betingad stilpåverkan.

3 Samhällsrelaterad textforskning

Efter hand avtar den traditionella stilforskningen. Skönlitteratur som studieobjekt ersätts av sakprosa (jfr presentationen av projektet "Svensk sakprosa" i Englund & Ledin 2003a). Grundläggande blir ett diskursanalytiskt studium av relationen mellan texter och samhälle; texter betraktas som integrerade delar av ett samhälle och som socialt normerade fenomen. Kommunikation beskrivs som en pendelrörelse mellan å ena sidan stilistiska och textuella mönster och å andra sidan olika verksamheter, medier och sociala aktörer. Fokus flyttas alltså från texters inre, särskiljande egenskaper till perspektiv som betonar betydelsen av sociala mönster för texter; texter uttrycker något socialt kodifierat och bör således studeras utifrån sin sociala "inbäddning" som grundläggande delar av det sociala livet. Denna ideologiska strömkantring inom textforskningen har givetvis sin grund i skilda typer av förändringar inom humanvetenskaperna. Inom svensk textforskning är det möjligt att urskilja starka inflytanden från olika traditioner, representerade av forskare som Habermas, Barthes, Foucault, Bachtin och Fairclough. Resultatet blir ett utpräglat strukturperspektiv på textproduktion.

Nedan studeras översiktligt två sammanhängande analysaspekter, dels synen på författare som individer, dels intertextualitetsbegreppet. Analysen görs i anslutning till receptionen av olika teoribildningar hos Engdahl (1992) och

Ajagán-Lester, Ledin & Rahm (2003). Engdahl (1992: 184–186) anknyter till Barthes, som uppfattar jaget som tillhörigt det imaginäras fält; jaget är på sätt och vis en fiktion, innan det ens har skrivits in i texten. Personlighet är en mytisk storhet, egentligen endast sedimentära lager av kulturella klichéer; det finns ingen enhetlig auktor, eftersom en text i princip förstör varje subjekt. Subjektet är glimtar, skiftningar i det skrivnas väv; dennas material härrör från källor som aldrig kan vara individuella utan kommer från kulturens oändliga nätverk av intertexter. Varje text blir – i anslutning till Barthes' formuleringar – en ny väv av gamla passager, bitar av koder, formler och rytmiska modeller, fragment av språk. En intertext kan betraktas som ett allmänt fält av anonyma formler, vilkas ursprung nästan aldrig kan lokaliseras, av omedvetna och automatiska citat, givna utan anföringstecken. Det skrivna blir till ur en repertoar av fraseologier och formlösningar som är språkets faktiska, levande materia. Likartade uppfattningar om intertextualitet i anslutning till Bachtinskolan möter i Ajagán-Lester, Ledin & Rahm (2003: 211–215). Författare styr inte sin textproduktion, eftersom de alltid är beroende av kollektiva och individuella manifestationer som bildar skrivandets referensram, av olika intertexter som traditionen erbjuder. Avsändarbegreppet ersätts av en uppfattning om att det finns en underliggande produktivitet i varje text, i sig en kondensering av olika koder eller diskurser, vilkas ursprung inte kan fastställas. Resultatet blir att faktiska skribenter inte får någon större plats i textanalyser. Den individuella och sociala sfären kan inte skiljas åt; ingen text kan uppfattas som en rent individuell handling men inte heller som en handling som står fri från individer. Individens personlighet är ett "socioideologiskt" fenomen. Textproduktion är en del av en dialektisk rörelse mellan det allmänna (sociala koder, diskurser, ideologier och mentaliteter) och det enskilda (historiskt situerade individers tolkning av normer). Stort förklaringsvärde tillskrivs det bachtinska heteroglossibegreppet: språket genomkorsas av olika gener, register, sociolekter och stilar och bestäms ytterst av centripetala och centrifugala krafter i ett samhälle.

Eftersom intertextualitetsbegreppet främst hör hemma i fransk strukturtradition, betonas strukturer på aktörens bekostnad. Textforskningen arbetar normalt med större textmängder eller väljer medvetet texter som i hög grad är i avsaknad av författarpersonligheter (postorderkataloger, platsannonser etc.). Avståndet mellan den enskilda analyserade texten och det samhälle som utgör dess yttersta referensram är stort. Kommunikationssituationen betraktas som den punkt där omkringliggande samhälle och texters form och innehåll möts. Någon explicit teori om sambandet mellan samhälle och text presenteras emellertid inte, en

problematik som ibland öppet diskuteras. Englund & Ledin (2003b: 26) menar att det kan vara svårt att göra teoretiska begrepp från samhällsvetenskaplig teori-bildning gripbara som textuella fenomen. Det finns enligt Josephson (2001: 272) knappast några enkla och enkelriktade kausalsamband mellan språk och stil, texter och samhälle, så att en viss samhällsstruktur kräver en viss typ av texter som kräver en viss stil. Vad som återstår är att föra allmänna resonemang om stildrag och textmönster som relaterar dessa till samhällseliga företeelser (Englund & Ledin 2003b: 24). Några konkreta exempel får illustrera resonemanget.

Svensson (1993) vill visa att förändringar i samhällets organisering kan få språkliga reflexer; således bör samhällseliga företeelser som teknifiering, rationalisering och förvetenskapligande kunna iakttas i textproduktion. Svensson kan visserligen belägga en tilltagande språklig förenkling men finner att externa faktorer inte har stor relevans för förståelsen av stilutvecklingen i de undersökta texterna; det sker ingen enhetlig förändring av språk och stil i den politiska offentligheten (1993: 174).

Svenssons försiktiga slutsatser är dock inte helt representativa för denna forskningstradition. Pettersson (1992) undersöker genreförändring inom ramen för lagspråkets och samhällets utveckling efter 1734. Hon menar att ökad läskunnighet ger större komplexitet, att moderna juridiska principer och en förskjutning från medborgarperspektiv till domstolsperspektiv kräver tydligare systematik och därmed större språklig tydlighet, bland annat genom en stilistiskt omständlig textbindning med färre pronomina och fler paragrafhänvisningar. Pettersson sammanfattar: de samhällsförändringar som har ägt rum verkar alla i samma riktning och åstadkommer liknande stilistiska förändringar (ibid. 172). Även Wendt (1997), som genomför stilhistoriska studier i Kristoffers landslag, finner stilsförändringar, bland annat en tilltagande syntaktisk komplexitet, som delvis kan tillskrivas strukturell påverkan från ett allt mer genomorganiserat och centraliserat samhälle.

Byrman (2001) behandlar notisgenren, som utvecklas från en renodlad referatgenre på 1700- och 1800-talen till en textform med ökande inslag av direkt tal och med en ”fluffig” och lättsåld teknik, något som gör att notisen kan utgöra stödtext till andra större texter i tidningar och etermedier: det lilla formatet passar enligt Byrman en stressad nutida mediekonsument. Josephson (2001) analyserar den s.k. Verdandisvenskan från förra sekelskiftet och urskiljer en övergång från texter med ett större antal epistemiska meningar och en agiterande ton till texter

där stildrag förknippade med konflikt försvinner. Därmed överbryggar Verdandispråket klassklyftor och blir ett redskap i ett nationsbygge som resulterar i folkhemmet. Hultén, Josephson & Selander (2003) gör en analys av postorderkataloger och finner att dessa jämnar vägen för läsning av veckotidningar, instruktioner och formulär samt för läroböcker av modernt snitt med uppbrutna texter. Textens utformning styrs mot en viss kommunikativ praktik, en lässituation, som i sin tur påverkar samhället i stort. Melander (2001) studerar språk- och textmönster i *Läsebok för folkskolan*. I en analys av äldre upplagor kan han iakttä språk- och textmönster som skiljer sig från dagens svenska, något som illustrerar en successivt förändrad syn på barn, lärande och skola. I en studie av soldat-handböcker påvisar Wendt (2001) en nedtoning av kategoriskt föreskrivande drag och en växande strävan att framhålla orsaker och motiv; handboken speglar förändringar, knutna till en genomgripande utveckling mot ett mer demokratiskt samhälle. Helgesson (2011) undersöker hur samhällsförändringar under en femtioårsperiod påverkar platsannonsergenren, varvid betydande utrymme ägnas åt beskrivning av strukturfaktorer såsom förändringar i ekonomi och arbetsliv (ibid. 11–19).

4 Stilstudium inom nya inriktningar: nyfilologi och interaktionell forskning

Den s.k. nyfilologin intresserar sig för handskriftsavskrivares aktiva stil- och textbearbetning (om nyfilologi se Cerquiglini 1989). Därmed förskjuts fokus från text till handskrift och till kulturella, historiska och sociala kontexter. Varje textvittne är unikt till sitt textuella innehåll. Således kan stilolikheter i handskrifter tolkas som ett uttryck för publikens krav på en text, dvs. hos avskrivaren/redaktören finns en medvetenhet om vem handskriften är avsedd för. Ofta ställs inom nyfilologisk forskning frågor om vilka typer av retoriska, stilistiska och narratologiska förändringar som görs inom en ”flytande” traderingsprocess. Genom mikrostudier inom ett fåtal handskrifter är det möjligt att i olika textvittnen urskilja en skrivares aktiva strävan att utifrån mottagarperspektiv förändra en förlagad stil. Andersson (1993) påvisar att olika textvittnen kan uppvisa långtgående skillnader i en dynamisk medskapande tratering, som till och med kan resultera i genreförändring. Carlquist (1996) urskiljer inom medeltida helgonlegender två medvetet utformade ”huvudstilar”, en legendarisk och en hagiografisk stil. Den förra stilen förenklar källans framställning och går i narrativ, språkligt förenklande och populariserande riktning; den används i handskrifter avsedda för lekmän. Den senare stilen kopierar från källan, betonar en ”ideologisk”

informationsstruktur och utnyttjar en komplex syntax; sådana legendhandskrifter är avsedda för klosterläsning.

Traditionell sociolingvistisk forskning inom ett makroinriktat variationsparadigm fokuserar på ett strukturinriktat varietetsperspektiv. Nyare mikrostudier av individers stilanvändning, inom ramen för ett brett semiotiskt stilbegrepp, har annan fokus. Från semiotisk synpunkt kan stilar sökas i system, som tillåter olika betydelser inom gränser som utstakas av regler (inom konst, klädstil, spel, idrott etc.). Studieobjekt är sociala praktiker, vilket innebär att stil i form av semiotiska kontraster ses som en resurs för en individs aktiva självpositionering i ett socialt rum. Ett konkret exempel är Quist (2005), som utifrån ett etnografiskt och sociolingvistiskt studium beskriver breda stilistiska praktiker, språkliga som ickespråkliga, i storstadens heterogena skola. Quist visar hur individer använder sitt tal som en resurs för att aktivt positionera sig själva. På likartat sätt beskriver Maegaard (2007) uttalsvariation och uttalsförändring i københavnsk utifrån ett etnografiskt studium av språkbruk, sociala kategorier och sociala praktiker.

En ambition att analysera medveten växling mellan standard och dialekt möter även i modern interaktionell dialektologi, som arbetar med samtalsanalys utifrån mikroperspektiv. Medan traditionell dialektologi normalt har utgått från ett ensidigt strukturperspektiv, där rumslig extern struktur anses vara styrande, visar nyare interaktionell forskning hur en aktör, genom anslutning till olika språkliga mönster (dialektala eller standardspråkliga), väljer hur det som sägs bör uppfattas; val av språkart blir en fråga om stil. Exempelvis konstaterar Palmén (2007) att kodväxling mellan dialekt- och standardvarietet i ett samtal visar, att deltagarna har god insikt i olika varieteter och kan uttrycka sig nyanserat i dessa. Genom en sådan stilistiskt motiverad kodväxling kan deltagarna aktivt hänvisa till olika språkliga, sociala och kulturella verkligheter.

5 Sammanfattning och utblick

Inom svensk stil- och textforskning existerar, något tillspetsat, två traditioner: en fokuserar avsändares individuella stil, en annan ett, ofta diakroniskt beskrivet, samspel mellan samhälle och text, huvudsakligen i form av samhällslig textpåverkan. Den förra typen kännetecknas av författar- och verkanalyser med mikroperspektiv, den senare av genrestudier med makroperspektiv. Val av analysmetod utgör i hög grad grund för hur stil betraktas: mikrostudierna leder till aktörsperspektiv, makrostudierna till strukturperspektiv. Emellertid finns inom

det mikroanalytiska stilstudiet en tendens till ett visst struktursynsätt, i den meningen att avsändares psykiska förutsättningar, inte sällan på ett för avsändaren omedvetet sätt, anses kunna påverka stilen. Explicit formulerade teorier om hur psykologiska och samhälleliga strukturer kan påverka stil- och textgestaltning saknas dock. Stilforskare beskriver detaljrikt olika textegenskaper men relaterar inte på ett teoretiskt acceptabelt sätt sådana beskrivningar till externa strukturfaktorer. Inom den strukturinriktade textforskningen är steget långt från ett iakttagande av existensen av vissa samhälleliga strukturer och förändringar till en beskrivning av dessas konkreta genomslag i textutformning. Ännu längre är nog steget mellan beskrivningen av strukturen hos ett individpsyke och dess påverkan på individens textutformning; de relationer som någon gång antyds har närmast commonsense-inriktad karaktär. Inom nordisk stilforskning finns – mig veterligt – endast en studie som på allvar försöker teckna en vetenskapligt och teoretiskt grundad bakgrund till författarindividuers psyken, nämligen Johnsen (1949). Emellertid erkänner Johnsen att gränsområdet mellan psykologi och stilforskning är utforskat och att stilforskare knappast har någon adekvat psykologisk bakgrund; skall resultatet bli framgångsrikt måste psykologer och stilforskare samverka (1949: 347). Det sagda kan nog generaliseras till att allmänt gälla studier, där lingvister hävdar att olika systemexterna faktorer styr språkbruk. Men vägen mellan å ena sidan detaljerade språkliga iakttagelser och å andra sidan i svepande ordalag utförda påståenden om externa påverkansstrukturer är lång, utforskad och i hög grad i avsaknad av relevant tvärdisciplinär teoribildning.

Litteratur

- Abenius, Margit (1931). *Stilstudier i Kellgrens prosa*. Uppsala: Univ.
- Ajagán-Lester, Luis, Per Ledin & Henrik Rahm (2003). Intertextualiteter. I: *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. 203–237. Red. Boel Englund & Per Ledin. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Roger (1993). *Postillor och predikan*. Stockholm: Runica et mediaevalia.
- Belfrage, Sixten (1971). Parallellism och parallelliserande enumeration. I: *Linnés språk och stil*, 40–55. Red. Sigurd Fries. Stockholm: Prisma.
- Byrman, Gunilla (2001). Municipalstämma hölls i går i Tomelilla... Svenskt notisspråk 1746–1997. I: *Verklighetens texter*, 443–48. Red. Björn Melander & Björn Olsson. Lund: Studentlitteratur.
- Böök, Fredrik (1913). *Svenska studier i litteraturvetenskap*. Stockholm: Norstedts.
- Carlquist, Jonas (1996). *De fornsvenska helgonlegenderna*. Stockholm: Sv. fornskriftsällsk.
- Cassirer, Peter (1970). *Stilen i Hjalmar Söderbergs "Historietter"*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Cederblad, Sven (1923). *Studier i Stagneli romantik*. Uppsala: Univ.
- Cederlöf, Henrik (1967). *Stilstudier i Runar Schildts novellistik*. Helsingfors: Sv. Litteratursällsk. i Finland.

*Stilistisk-textuell variation: aktörsbetonad voluntarism
och/eller strukturell determinism*

- Cerquiglioni, Bernard (1989). *Éloge de la variante: histoire critique de la philologie*. Paris: Seuil.
- Croce, Benedetto (1902). *Eстетica come scienza dell'espressione e linguistica generale*. Milano: Sandron.
- Engdahl, Horace (1992). *Stilen och lyckan: essäer om litteratur*. Stockholm: Bonnier.
- Englund, Boel & Per Ledin (red.) (2003a). *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Lund: Studentlitteratur.
- Englund, Boel & Per Ledin (2003b). Inledning. I: *Teoretiska perspektiv på sakprosa*, 13–31. Red. Boel Englund & Per Ledin. Lund: Studentlitteratur.
- Enkvist, Nils-Erik (1964). On defining style: an essay in applied linguistics. I: *Linguistics and style*, 1–56. Red. Michael Gregory & John Spencer. London: Oxford Univ. Pr.
- Espmark, Kjell (1970). *Harry Martinson erövrar sitt språk*. Stockholm: Bonnier.
- Feuk, Mathias (1912). *Lidners poetiska språk: en stilstudie*. Lund: Gleerup.
- Gullberg, Helge (1939). *Berättarkonst och stil i Per Hallströms prosa*. Göteborg: Högskolan.
- Guneriusen, Willy (1999). *Aktør, handling og struktur*. 2. utg. Oslo: Tano.
- Hall Jr., Robert A. (1948). Benedetto Croce and 'idealistic' linguistics. *Studies in linguistics* 6, 27–35.
- Hedvall, Ruth (1915a). *Runebergs poetiska stil: studier*. Helsingfors: Univ.
- Hedvall, Ruth (1915b). Modern stilforskning. *Finsk tidskrift* 79, 176–183.
- Helén, Gunnar (1946). *Birger Sjöbergs Kriser och kransar i stilhistorisk belysning*. Stockholm: Gebers.
- Helgesson, Karin (2011). *Platsannonsen i tiden*. Göteborg: Univ.
- Hultén, Britt, Olle Josephson & Staffan Selander (2003). Åhlén & Holms jubileumskatalog. I: *Teoretiska perspektiv på sakprosa*, 273–299. Red. Björn Melander & Björn Olsson. Lund: Studentlitteratur.
- Johnsen, Egil Eiken (1949). *Stilpsykiske studier i 1890 årenes norske litteratur*. Oslo: Gyldendal.
- Josephson, Olle (2001). Verdandisvenska. I: *Verklighetens texter*, 237–274. Red. Björn Melander & Björn Olsson. Lund: Studentlitteratur.
- Layder, Derek (2006). *Understanding social theory*. 2. ed. London: Sage.
- Maegaard, Marie (2007). *Udtalevariation og -forandring i københavnsk*. København: Reitzels.
- Malmström, Sten (1961). *Studier över stilen i Stagnelius' lyrik*. Stockholm: Univ.
- Melander, Björn (2001). Läsebok för folkskolan – en omstridd bok. I: *Verklighetens texter: sjutton fallstudier*, 81–119. Red. Björn Melander & Björn Olsson. Lund: Studentlitteratur.
- Melin, Lars (1976). *Stil och struktur i C.J.L. Almqvists Amorina*. Stockholm: Univ.
- Mjöberg, Josua (1911). *Stilstudier i Tegnérs ungdomsdiktning*. Göteborg: Univ.
- Nordman, Marianne (1981). *Stil och struktur i Jarl Hemmers En man och hans samvete*. Åbo: Åbo Akad.
- Palmén, Helena (2007). Kodväxling i dialekt. I: *Nordisk dialektologi og sociolingvistik*, 304–313. Red. Torben Arboe. Aarhus: Univ.
- Pettersson, Gertrud (1992). *Lagspråk och samhällsutveckling*. Lund: Lund Univ. Pr.
- Quist, Pia (2005). *Stilistiske praksisser i storbyens heterogene skole*. København: Univ.
- Svanberg, Nils (1930). *Studier i språkets teori: kritiska och historiska bidrag*. Uppsala: Univ.
- Svensson, Jan (1993). *Språk och offentlighet*. Lund: Lund Univ. Pr.
- Vossler, Karl (1904). *Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft*. Heidelberg: Winter.
- Wendt, Bo A. (1997). *Landslagsspråk och stadslagsspråk*. Lund: Univ.
- Wendt, Bo A. (2001). Böcker som pekar med hela handen. I: *Verklighetens texter*, 537–562. Red. Björn Melander & Björn Olsson. Lund: Studentlitteratur.
- Östergren, Olof (1908). *Stilistisk språkvetenskap*. Stockholm: Norstedt.